

عنوان

نقش خانواده و روابط اعضای خانواده بر آمادگی به اعتیاد در میان نوجوانان

نام و نام خانوادگی نویسنده

فیروزه بحرانی

مشخصات شغلی، تحصیلی و درجه علمی

کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، آموزگار مقطع ابتدائی خورموج استان بوشهر

ایمیل نویسنده

Firozeh .bahrani@yahoo.com

شماره تماس

۰۹۱۷۸۱۷۵۸۲۰

چکیده

نوجوانان به عنوان گروه پرخطر در معرض اعتیاد قرار دارند. این پژوهش با هدف نقش خانواده و روابط اعضای خانواده بر آمادگی به اعتیاد در میان نوجوانان انجام گرفته است. خانواده اولین پایه گذار شخصیت ارزش ها و معیارهای فکری فرزندان است. روان شناسان بر این باورند که عملکرد والدین به طور معنی داری بر شکل گیری افکار، رفتار و هیجانات کودکان تاثیر دارند. بنابراین شیوه های فرزندپروری و روش های تربیتی والدین دارای اهمیت بسیار است. مطالعات نشان داده است که سبک فرزندپروری مقتدرانه، رابطه معکوسی با مصرف الکل، سیگار، آمادگی به اعتیاد و مصرف مواد دارد. رابطه گرم بین اعضای خانواده مخصوصا با فرزندان امکان جذب آنها را به خانواده بیشتر کرده و کمتر احتمال دارد، که از خانه و خانواده فراری باشند و به گروه دوستان یا گروههای ناهنجار پناه بیاورند. راهنمایی و آموزش های اولیه به پدران و مادران در درون خانواده می تواند تا حد زیادی از بروز نابسامانی های ناشی از اعتیاد جلوگیری کند.

واژگان کلیدی:

خانواده، اعضای خانواده، اعتیاد، نوجوانان

۱- مقدمه:

نوجوانی دوره گذار از کودکی به بزرگسالی سال این دوره ها تغییرات چشمگیر جسمی شناختی هیجانی واجتماعی همراه است، بسیاری از عوامل تهدید کننده سلامت و رفتار های پرخطر در همین سن به صورت پیشرونده شروع میشود. نیازهای تغذیه ای، اختلال های خوردن، فعالیت های جنسی، عفونت های مقاربتی، بارداری و والد شدن و مصرف مواد، از مهمترین موضوعات مربوط به سلامت این دوره هستند.

مصرف تنباکو، الکل و دارو ها توسط نوجوانان یک تهدید مهم برای سلامت عمومی است، که منجر به بیماری های مزمن در زندگی آینده آنها می شود. دوره نوجوانی، رایج ترین زمان برای شروع مصرف مواد است. بسیاری از نوجوانانی که مواد مصرف می کنند، احتمال زیادی دارد که در دیگر رفتارهای پرخطر، از جمله رفتارهای ضد اجتماعی، بزهکاری و رفتار جنسی درگیر شوند. در برخی کشورها مصرف مواد غیرمجاز در نوجوانان بسیار افزایش یافته است، درصد مصرف سیگار و نیکوتین به ۵۱٪، در بین نوجوانان ۱۳ تا ۱۹ سال رسیده است که قبل از سن ۱۱ سالگی شروع به مصرف

دوین کنفرانس ملی مطالعات خانوادہ و مدرسہ

کرده‌اند و این عادت سبب ایجاد اختلال‌هایی مانند استرس و اضطراب و نیز گرایش زود هنگام آنها به مواد دیگر شده است. ویژگی‌های عمده اختلال مصرف مواد، مجموعه‌ای از علائم شناختی، رفتاری و فیزیولوژیکی است و نشان دهنده تداوم مصرف مواد به رغم مشکلات قابل توجه مرتبط با ماده است. یکی از مهمترین علل این اختلال عدم وجود برنامه‌های پیشگیرانه مناسب و موثر است. (مظلومی اکرم داوودی حسین، حیدری حسن، عسگری محمد، ۱۳۹۸)

اعتیاد یا وابستگی به مواد یکی از معضلات جامعه بزرگ جهانی و کشور ما محسوب می‌شود در کمین بسیاری از افراد جامعه نشسته است و به صورت تمایلات تکانشی و غیرقابل کنترلی برای به دست آوردن و سوء مصرف دارو تعریف شده است، که فرد با وجود پیامدهای اجتماعی و بهداشتی عمیقاً منفی ناشی از آن به مصرف خود ادامه میدهد. (محسنی میرگل و میری ۱۳۹۷)

وابستگی به مواد از طرفی باعث تسکین و آرامش موقت و گاهی تحریک و نشاط گذار برای فرد می‌گردد و از طرف دیگر بعد از اتمام این اثرات سبب جستجوی فرد برای یافتن مجدد ماده و وابستگی مداوم به آن می‌شود (سادوک و سادوک ۲۰۰۷) در این حالت فرد هم از لحاظ جسمی و هم از لحاظ روانی به مواد مخدر وابستگی پیدا می‌کند و مجبور است به تدریج مقدار ماده مصرفی را افزایش دهد و در این حین ممکن است به رفتارهای خطرناک دست بزند. و کمتر متوجه پیامدهای رفتار خود باشد اعتیاد را میتوان یک مسمومیت مزمن دانست که هم برای خود شخص و هم برای خانواده و جامعه شما مضر است. اعتیاد از عوامل اصلی گسترش بیماری‌های چون ایدز و هیپاتیت و نیز بد کاری و تغییرات ریخت شناسی در سیستم‌های نورونی تنظیم کننده حساسیت نسبت به پاداش و لذت می‌باشد. (کلی، آبری، میلیگان، برگمن و هاپنر ۲۰۱۸)

اعتیاد پدیده‌ای روانی اجتماعی است که دلایل پدید آیی آن در ویژگی‌های شخصیتی، عوامل بیولوژیکی، روابط خانوادگی، مناسبات اجتماعی و شرایط اقتصادی و فرهنگی فرد معتاد نهفته است. (قربانی و محمدی نیکو ۱۳۹) با توجه به آسیب‌های فراوانی که اعتیاد برای فرد به دنبال دارد، لذا شناسایی عوامل مرتبط با آن حائز اهمیت است، عوامل موثر در سوء مصرف مواد در نوجوانان در شش حوزه، بررسی شده است که عبارتند: از عوامل فردی خانوادگی و عوامل مرتبط با مدرسه، گروه همسالان، جامعه، نظام اجتماعی و فرهنگی (طارمیان ۱۳۷۸) از میان این عوامل، عامل خانواده در امر پیشگیری از ویژگی خاصی برخوردار است، زیرا خانواده اولین نقطه تجمع افراد است، راهنمایی و آموزش‌های اولیه به پدران و مادران در درون خانواده می‌تواند تا حد زیادی از بروز نابسامانی‌های ناشی از اعتیاد جلوگیری کند، بنابراین به نظر می‌رسد یکی از مهمترین عوامل موثر بر گرایش به اعتیاد در نوجوانان عملکرد خانواده است. می‌توان گفت خانواده، به عنوان اولین عامل حمایتی می‌تواند تاثیر چشمگیری بر مشکلات رفتاری روانی و شخصیت دوران بزرگسالی داشته باشد. نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد بین عملکرد خانواده با سلامت روان (تن ۲۰۱۸) و تنظیم هیجان فرزندان (پروت و همکاران ۲۰۱۸) رابطه معناداری وجود دارد. در پژوهش (کلادا، هاسکینگ و ملوین ۲۰۱۶) نقش عملکرد خانواده و راهبردهای تنظیم شناختی هیجان را در بهبود و آسیب ناشی از خودکشی بررسی کردند، نتایج نشان داد که عملکرد ضعیف خانواده با آسیب ناشی از خودکشی همراه است. همچنین بهبود عملکرد خانواده و تنظیم شناختی هیجان با بهبود آسیب ناشی از خودکشی همراه است. یافته‌های به دست آمده از پژوهش (گلچین و همکاران ۱۳۸۰) در پژوهشی که ارتباط عملکرد خانواده با برخی ویژگی‌های روانی نوجوانان را بررسی کرد، به این نتایج دست یافت که هرچه عملکرد خانواده مطلوب تر باشد، فرزندان از ویژگی‌های چون خودپنداره، مسئولیت پذیری، امید به آینده مطلوبتری برخوردارند. به طور کلی صاحب نظران بر این باورند که جامعه سالم از خانواده‌های سالم تشکیل شده و شرط سلامت

دوین کنفرانس ملی مطالعات خانواده و مدرسه

خانواده وجود روابط سالم و کارکرد صحیح این نهاد است، اما در قرون اخیر بروز و گسترش بسیاری از مشکلات فردی اجتماعی و دیگر آسیب ها و انحرافات را ناشی از اختلال در کارکرد نهاد خانواده می داند ویکی از آنها که امروز گریبان گیر اکثر جوامع گردیده اعتیاد است. (شقایق کیالها ۱۴۰۱)

پیشینه پژوهش:

احمد رضایی و بهروز اسلامی، ملیحه مهدی پور خراسانی در مقاله نقش خانواده در گرایش جوانان به اعتیاد در شهرستان ورامین، به این نتیجه رسید که بین گرایش به مصرف مواد اعتیادآور در بین اعضای خانواده، اختلاف والدین، میزان کنترل والدین، نحوه گذاردن اوقات فراغت، دسترس به مواد و رابطه با دوستان معتاد و گرایش افراد به اعتیاد، رابطه معناداری وجود دارد. یافته ها حاکی از این امر است که خانواده، مهمترین نقش را در اعتیاد افراد یدک می کشد با توجه به اینکه خانواده، کوچک ترین و مهمترین نهاد اجتماعی می باشد وضعیت نابسامان خانوادگی و مشکلات والدین و اعتیاد آن ها و..... مهمترین عامل در ایجاد و گسترش اعتیاد به مواد مخدر می باشد.

دکتر مجتبی حبیبی و محسن حاجی شیخی، هانیه لوف در مقاله ارتباط بین سبک زندگی با سبک فرزندپروری پدران: نقش عامل اعتیاد پدر نوجوانان، به این نتیجه رسیدند که یافته ها از تاثیرگذاری سبک زندگی پدر بر سبک فرزند پروری وی حمایت می کند. بنابراین باید سبک زندگی را به عنوان یک مسئله مهم روانشناختی مورد تاکید قرار داد، برخی از خرده مقیاس های سبک زندگی به طور معناداری، سبک های فرزند پروری به تفکیک دو گروه عادی و وابسته به مواد را پیش بینی کردند

در تحقیق شیرین شهریاری و دکتر رضا دستجردی، نسرین حجت زاده، راضیه کیهانی، عباسعلی رضانی در مقاله نقش و کارکرد خانواده در گرایش دانشجویان به اعتیاد و سوء مصرف مواد، نتایج حاکی از آن است که پیوستگی عاطفی اعضای خانواده، سبب ایجاد کانونی گرم برای زندگی گردیده و سرپرستی و نظارت مناسب خانواده ها در انتخاب دوست و نوع روابط روی جوانان مخصوصاً جنس مذکر، می تواند تاثیر مثبت زیادی بر پیشگیری از اعتیاد و گرایش به مواد مخدر داشته باشد.

در تحقیق شقایق کیالها با موضوع اعتیاد در جوانان، مروری بر نقش عملکرد خانواده نتایج به دست آمده حاکی از آن است که خانواده یکی از مهم ترین نقش ها در اعتیاد نوجوانان را یدک می کشد با توجه به این که قسمت عمده شخصیت فرد در خانواده شکل می گیرد و اساس سازگاری فرد در جامعه در خانواده ریخته می شود هنگامی که خانواده نتواند عملکرد مطلوبی داشته باشد، این وظیفه خواه ناخواه بر عهده دیگر افراد یا گروه ها مانند گروه همسالان واگذار می شود. وضعیت نابسامان در خانواده های گسسته و بیمارگون یکی از مهمترین عوامل ایجاد و گسترش اعتیاد در نوجوانان است.

مطالعات افقه و خلیلیان ۱۳۷۵ نیز نشان می دهد، که ۵۰ درصد معتادین به مواد مخدر متعلق به خانواده هایی از هم گسسته و خانواده هایی هستند که یکی از اعضای آن معتاد به مواد مخدر می باشد.

با توجه به مطالب بیان شده این پژوهش، با هدف نقش خانواده و روابط اعضای خانواده بر آمادگی به اعتیاد در میان نوجوانان انجام گرفته است.

ایا میان اعتیاد یکی از اعضای خانواده و اعتیاد افراد رابطه وجود دارد ؟

ایا میان کنترل والدین بر فرزندان و اعتیاد آن رابطه وجود دارد ؟

ایا میان سبک زندگی و اعتیاد فرزندان رابطه وجود دارد؟

۲- روش شناسی

۲-۱- روش پژوهش این مقاله به شیوه کتابخانه ای و با جستجو در مقالات و منابع معتبر علمی انجام شده است و اطلاعات آن به شیوه توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته، روش گردآوری اطلاعات به شیوه فیش برداری از مقالات مختلف صورت گرفته است.

۳- بحث نتایج یافته ها

۳-۱- عامل خانواده در امر پیشگیری از ویژگی خاصی برخوردار است زیرا خانواده اولین نقطه تجمع افراد است و راهنمایی ها و آموزش های اولیه پدران و مادران در درون خانواده می تواند تا حد زیادی از بروز نابسامانی های ناشی از اعتیاد جلوگیری کند (لیاقت ۱۳۶۶) با توجه به نقش خانواده در انتقال هنجارها ارزش ها و الگو پذیری کودکان و نوجوانان از اعضای خانواده، در صورت اعتیاد والدین علاوه بر اثرات مخرب مصرف مواد توسط اولیا این کودکان، احتمال بیشتری دارد که به مصرف مواد مخدر روی آورند (چنگالی ۱۳۸۰)

۴-۱- یافته های این تحقیق نشان می دهد که میان کنترل والدین و اعتیاد فرزندان رابطه وجود دارد، شروع مصرف مواد مخدر به وسیله نوجوانان هنگامی است که تحت تربیت والدین آزاد شده و روحیه استقلال طلبی در آنها ایجاد می شود و نقش والدین به جوانان واگذار می شود. در این مرحله نبود مهارت های زندگی و ناتوانی در کنترل احساسات، در ارتباطشان با گروه هایی که مواد مخدر مصرف می کنند موجب مصرف مواد مخدر به وسیله آنان می شود. (احمدی ۱۳۸۴)

۵-۱- یکی از جنبه های مهم رفتار پدر و مادر اقتدار و کنترل صحیح در مقابل خودمختاری است والدینی که قطعیت همراه با محبت اعتماد و دموکراسی برخوردارند در هدایت نظارت و تربیت فرزندان موفق ترند، یک نوجوان در سن بحرانی عمیقاً به راهنمایی حمایت و همکاری اعتماد انضباط درک متقابل، دلسوزی، محبت و احترام نیازمند است و کوتاهی پدر و مادر در هر یک از موارد موجب گرایش فرزندان به گروه های ناسالم یا وابستگی به دوستان و همسالان نامناسب خواهد شد وابستگی هایی که آغاز بسیاری از ناهنجاری ها است. (احمد رضائی و همکاران ۱۳۹۳)

۶-۱- نتایج بررسی ها نشان داد که میان ارتباط با دوستان ناباب و معتاد و اعتیاد افراد رابطه وجود دارد نوجوانان و جوانانی که جذب عضو گروه همسالان شده اند به اقتضای سن شان استقلال فکری اندکی دارند و این امر سبب سهولت اثر پذیری آنها از دیگر اعضای گروه میشود (درویدیان ۱۳۷۲) نتایج تحقیق با یافته های (یاری ۱۳۸۲) (فروع دین عدل و همکاران ۱۳۸۳) (باغیانی و دیگران ۱۳۸۷) (آسایش و دیگران ۱۳۸۹) (بلک و دیگران ۱۹۹۸) (گلدین ۲۰۰۳) و (کروم مرابیت و مایر ۲۰۰۵) همخوانی دارد.

۷-۱- در افرادی که والدین یا خواهر و برادر های آنها سیگار میکشند و الگوهای نقش برای این افراد قرار می گیرند احتمال مصرف سیگار بیشتر می شود (سادوک سادوک و روئیز ۱۳۹۳) با توجه به نظر (بندورا ۱۹۸۶۱) الگوهای نقش از جمله والدین همسالان و دوستان نزدیک در گرایش نوجوانان به سوی رفتارهای پرخطر از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است، چنانچه نوجوان از والدینی برخوردار باشد که به رفتارهای آسیب زایی همچون مصرف

دوین کتفرس ملی مطالعات خانواده و مدرسه

سیگار، مواد، مشروبات و خشونت و درگیری اقدام می کنند، احتمال بیشتری وجود دارد که نوجوانان نیز به سمت این رفتارها گرایش پیدا کنند. (خدادادی سنگده، نظری، احمدی، خانزاده و بهروزی ۱۳۹۳)

۸-۱- (نعامی و پیمانیا ۱۳۹۳) نشان دادند که بین دو گروه نوجوانان عادی و بزهکار از لحاظ جو عاطفی خانواده تفاوت معناداری وجود دارد.

۹-۱- (هیومل، شلتون، هرون، مور، ون دن بری ۲۰۱۳) به نقش کیفیت ضعیف روابط با والدین به عنوان عامل پرخطر تاکید دارند و ترکیبی از ویژگی های دوره نوجوانی و جوانی و کیفیت ارتباط با والدین را با مصرف مواد مرتبط می دانند. (فروزش سلامی حمیدرضا حاتمی و ربابه نوری ۱۳۹۷)

۱۰-۱- نتایج مطالعه نریمانی و همکاران نشان داد که رابطه دوستی با معتادان به مواد مخدر به ایجاد رفتارهای مخاطره آمیز و یا استفاده از مصرف مواد مخدر منجر می شود. نتایج مطالعات نشان داد که فراهم شدن شرایط لازم برای گرایش به اعتیاد به و سیله دوستان در زندگی بیش از ۸۵ درصد افراد معتاد مشاهده شده اند. با توجه به نتایج پژوهش حاضر و مطالعات همسوی با آن در تبیین نتایج می توان بیان نمود که دوستان و نزدیکان بیشترین تاثیر را در دوره نوجوانی دارند، دوستان مصرف کننده مواد حتی می توانند نوجوانانی را که عوامل خطری ندارند تحت تاثیر بگذارند و آن را برای اولین مصرف آزمایش مواد و سو سه کند. شکست تحصیلی و ضعف و مهارت های اجتماعی فرد می تواند او را در معرض خطر بیشتری برای سوء مصرف مواد قرار دهد، زندگی در کانون گرم خانواده و سرپرستی و نظارت مناسب خانواده ها روی جوانان می تواند تاثیر مثبت زیادی بر پیشگیری از اعتیاد آنان داشته باشد و می تواند باعث جلوگیری از گرایش افراد به مواد مخدر گردد. در پژوهشی که توسط سلیمی و همکاران انجام شد، نتایج نشان دادند که از علل اصلی گرایش به مصرف سیگار و مواد مخدر کمبود محبت در خانواده و سخت گیری های والدین است. در پژوهشی که توسط فروتنی و همکاران انجام شد نتایج نشان داد ۷۸/۱ درصد از دانشجویان علل گرایش به اعتیاد را بی توجهی و عدم کنترل خانواده بر افراد می دانند. در پژوهشی که توسط موسوی و همکاران انجام شد نتایج نشان داد که عدم ارتباط صمیمانه در خانواده از علل گرایش دانشجویان به سیگار است با توجه به نتایج مطالعه حاضر و مطالعات انجام شده در این زمینه در تبیین رابطه منفی و ضعیف معنادار پیوستگی فعلی و گرایش به اعتیاد دانشجویان می توان بیان نمود که پیوستگی پیوند عاطفی اعضای خانواده نسبت به یکدیگر است و زمانی که این پیوند و رابطه گرم و صمیمی کم رنگ شود فرزندان دچار افت روانی می شوند و افرادی که مورد بی مهری والدین قرار می گیرند عزت نفس خود را به شدت از دست می دهند و دچار هراس های گوناگون می شوند، که یکی از راههای بازگشت اعتماد به نفس گرایش به مواد مخدر است که نوعی اعتماد به نفس کاذب ایجاد می کند. به عبارت دیگر، رابطه گرم بین اعضای خانواده خصوصاً با فرزندان امکان جذب آنها را به خانواده بیشتر کرده و کمتر احتمال دارد که از خانه و خانواده فراری شوند. (شیرین شهریاری، دکتر رضا دستجردی، نسیم حجت زاده، راضیه کیخانی، عباسعلی رضانی ۱۳۹۲)

۱۱-۱- شیوه های فرزندپروری نیز یکی از عوامل مهم در میزان گرایش به مواد مخدر می باشد مکوبی و مارتین مدل کلاسیک بامریند را بازنگری کردند. آنها معتقدند که سبک های فرزندپروری بر اساس دو مشخصه میزان توقع و پاسخدهی طبقه بندی می شود. توقع به این اشاره دارد که والدین رفتار پخته را از فرزندان خود انتظار دارند و پاسخدهی به این اشاره دارد که والدین گرمی، عاطفی و پذیرش نشان دهند و خود را درگیر کارهای کودکان

کنند. بر این اساس آنها سه سبک فرزندپروری مستبدانه، سختگیرانه و مقتدرانه را معرفی کردند. کومبس ولندزورک، عقیده دارند که رابطه والد-فرزند یک عرصه منطقی برای مطالعه اینکه چرا برخی از فرزندان مواد مصرف میکنند و چرا برخی دیگر از مصرف امتناع می‌کنند، می‌باشد.

۱۲-۱- مطالعات نشان داده است که سبک فرزندپروری مقتدرانه، رابطه معکوسی با مصرف الکل، سیگار، آمادگی به اعتیاد و مصرف مواد دارد. علاوه بر این بین سبک های فرزندپروری سهل گیرانه و مستبدانه نیز با آمادگی به اعتیاد رابطه مثبت معنی داری وجود دارد. با این وجود برخی از مطالعات حاکی از عدم ارتباط آمادگی به اعتیاد با فرزند پروری سهلگیرانه می باشد. همچنین در برخی پژوهشگران مشخص شده است که سبک فرزندپروری مقتدرانه با مشکلات رفتاری مانند مصرف مواد مخدر و الکل رابطه معنی داری ندارد. یکی دیگر از متغیرهایی که با مصرف مواد ارتباط دارد ناگویی هیجانی است کریستال معتقد است که ناگویی هیجانی به عنوان نارسایی در درک پردازش و توصیف هیجان باعث می شود که برخی افراد آمادگی وابستگی به مواد را داشته باشند. در مطالعات متعددی رابطه مستقیم را ناگویی هیجانی با مصرف الکل سوء مصرف مواد شوق بیشتر جوانان برای مصرف دخانیات، و سوء مصرف ماری جوانا نشان داده شده است. گسترش پرشتاب مصرف مواد و مشکلات وابسته به آن در جمعیت جوان و وجود مواد آزمایشگاهی، مانند شیشه و پیامدهای زیانبار آن مانند بی انگیزگی تحصیلی، افت تحصیلی، بیماری های جسمی و روانی، خودکشی، رانندگی بی احتیاط، تخریب اموال عمومی، رفتار های پر خاشگرانه، احساس بی هویتی و رفتارهای جنسی پرخطر باعث شده تا در دو دهه گذشته مطالعات متعددی در مورد تغییر رفتار عمدی و هدفمند درباره رفتارهای اعتیاد ی انجام گیرد. (غلامرضا محمدی ۱۳۹۴)

-۱۳-۱

۱۴-۱- در مرحله نوجوانی فرد از خانواده به سوی جامعه کشیده می شود و روابط عمومی با همسالان اهمیت زیادی پیدا می کند. انجام نادرست وظایف والدینی از عواملی است که می تواند همنشینی با دوستان بزهکار و مبادرت به رفتارهای مخاطره آمیز را در نوجوانان تسریع کند. (شومیکر ۲۰۱۰) مطابق نتایج یافته های (گو، گرین، کندی پولارد و توکر ۲۰۱۰) تاثیرپذیری از عضو سیگاری در خانواده و هم نشینی با دوستان سیگاری یکی از پیامدهای یادگیری تقلید و همانندسازی ناشی از الگوی همنوایی در خانواده است. با گرایش به استعمال دخانیات در اوایل و اواسط نوجوانی مرتبط است. الگوی مصرف سیگار در ایران به سمت جوانان تغییر کرده است و ایران از لحاظ داشتن جمعیت جوان، نیازمند توجه ویژه در حوزه کنترل دخانیات است. (رحیمی موقر، حفاظی، اسماعیلی، سهیمی ایزدیان و یوسفی نورائی ۱۳۹۱). از طرفی، نزدیکی سن شروع مصرف دخانیات و مواد و شمار زیادی از افراد سیگاری معتاد به مواد مخدر، لزوم اقدامات پیشگیرانه و ضرورت ترک مصرف دخانیات در سنین پایین را یادآور می کند. (شریفی و همکاران ۱۳۹۳) اعتیاد به مواد مخدر، بلایی است که موجب تحلیل قوای فکری و جسمی عامل بسیاری از جرایم و بزهکاری های اجتماعی می شود. (جوانمرد ۱۳۹۴) از سوی دیگر، اعتیاد ضمن اثرگذاری بر زندگی فردی و اجتماعی، گروه ها، خانواده ها و ایجاد آسیب های اجتماعی از آنها نیز تأثیر پذیرفته و دور باطلی را در جامعه ایجاد می کند. افزایش آسیب ها و مواضع اجتماعی خود زمینه مساعدی را برای گرایش به این نوع انحرافات را فراهم می کند و تأثیر عمیقی بر گسترش آنها دارد. (بزازیان، رجایی و افسری ۱۳۹۳)

۱-۱۵-

نتایج پژوهش قهوه‌چی و محمدخانی بیانگر آن بود که هیجانات منفی با مصرف سیگار ارتباط دارد. بر اساس یافته‌های پژوهشی ارتباط با خانواده می‌تواند پیش‌بینی‌کننده قوی مصرف الکل، سیگار و سایر مواد در نوجوانان باشد. مطالعات نشان می‌دهند وجود و کیفیت ارتباطات با والدین به طور نیرومندی الگوهای مصرف نوجوانان را پیش‌بینی می‌کند، در حالی که ارتباطات تعارض‌آمیز خطر مصرف مواد را افزایش می‌دهد. در مقابل ارتباطات صمیمی‌تر مانع مصرف مواد در نوجوانان می‌شود. زمانی که نوجوانان با والدین خود ارتباط دارند و احساساتشان را بیان می‌کنند، از اثرات مضر مصرف مواد در امان بوده و احتمال کمتری وجود دارد که به مصرف مواد روی آورند. نتایج پژوهش علائی خرایم، کدیور محمدخانی، صرامی نشان دادن نوجوانانی که از جانب والدین خود طرد شده‌اند از دوستان منحرف پیروی کرده و در نتیجه به مصرف مواد روی می‌آورند.

۴- نتیجه‌گیری

با شناخت رابطه سبک زندگی و سبک فرزندپروری می‌توان به خانواده‌های با سطح عملکرد بهتر دست یافت. نتایج نشان داده که در دو گروه افراد وابسته به مواد و افراد عادی بین خرده‌مقیاس سبک زندگی، مسئولیت‌پذیری، معتاد بودن، نیاز به تایید، مورد علاقه همه بودن و کوشش برای رسیدن به کمال، با سبک فرزندپروری مقتدرانه رابطه مثبت و بین خرده‌مقیاس سبک زندگی کنار آمدن، با سبک فرزندپروری مقتدرانه رابطه منفی وجود داشت. در گروه افراد عادی علاقه اجتماعی، مستحق بودن و معتاد بودن و در گروه افراد وابسته به مواد، مستحق بودن به طور معناداری، پیش‌بینی‌کننده شیوه‌های فرزندپروری سهل‌گیرانه (آزاد گذار) بود. این نتایج هم راستا با پژوهش‌هایی است که دریافته‌اند بین افراد وابسته به مواد و افراد عادی تفاوت معنی‌داری از لحاظ سبک زندگی وجود دارد. (یزدان دوست، بشیری و همکاران)

سبک زندگی علاقه اجتماعی به ارزیابی احساس تعلق فرد نسبت به جامعه می‌پردازد و شاید بتوان گفت گسترش رسانه‌های جدید و دسترسی به اطلاعات در دهه اخیر باعث سهل‌گیری والدین در رابطه با فرزندان شده است. سبک زندگی محتاط بودن که در آن فرد، در موقعیت بین فردی احساس امنیت و اعتماد می‌کند منجر به شکل‌گیری سبک فرزندپروری سهل‌گیرانه می‌شود که در این سبک تمام جنبه‌های رشد از جمله دلبستگی، شناخت و مهارت‌های هیجانی و اجتماعی مختل می‌گردد. فرزند دارای والد سهل‌گیر به راحتی با افراد اطراف خود کنار می‌آید و استقلال کمی از خود نشان می‌دهد که می‌تواند منجر به تکانشگری و پرخاشگری شود، از نظر اجتماعی بی‌مسئولیت و از نظر فکری ناپخته است.

کودکانی که در خانواده‌هایی با سبک زندگی مقتدرانه پرورش می‌یابند، اعتماد به نفس بالاتری دارند و بیشتر متمایل به درگیری در رفتارهای اکتشافی هستند و از نظر تحصیلی نیز با انگیزه‌ترند. فرزندپروری مقتدرانه با عملکرد

تحصیلی بهتر در میان نوجوانان مرتبط است. فرزندان این خانواده ها سازگاری و مهارت‌های اجتماعی بالاتری دارند و راهبردهای مقابله‌ای موثرتری استفاده می‌کنند. (دکتر مجتبی حبیبی، محسن حاجی شیخی، هانیه لوف) نظریه پردازان بر این باورند که پدر و مادر، نقش مهمی در فرایند اجتماعی شدن کودکان دارند. پدر و مادر با رفتار و سبک زندگی خود، ارزش‌های فرهنگی خانوادگی و الگوهای زندگی اجتماعی را به کودکان خود می‌آموزند. نظریه یادگیری اجتماعی و اجتماعی شدن تاکید زیادی بر دخالت رفتارها و نگرش‌های خانوادگی در ایجاد مشکلات فرزندان دارند. (شک ۱۹۹۷ وایت جانسون و بایسکی ۲۰۰۰)

به عبارت دیگر رابطه گرم بین اعضای خانواده مخصوصاً با فرزندان امکان جذب آنها را به خانواده بیشتر کرده و کمتر احتمال دارد، که از خانه و خانواده فراری باشند و به گروه دوستان یا گروه‌های ناهنجار پناه بیاورند. بر این اساس می‌توان گفت رابطه سرد همراه با طرد و یا حتی توهین و خشونت با فرزندان باعث بی‌زاری از خانواده می‌شود و آنها ممکن است انواع رفتارهای مخرب و بزهکاری‌ها از جمله اعتیاد پناه بیاورند. نتایج آزمون نشان داد که میانگین اختلاف خانوادگی افرادی که سابقه مصرف هیچگونه مواد مخدری نداشته‌اند، بسیار کمتر از افرادی بوده که تجربه مصرف مواد مخدر را داشتند. (احمد رضائی، بهروز اسلامی، ملیحه مهدی پورخراسانی) یکی از موارد برنامه آموزشی برای پیشگیری از شیوع اعتیاد آگاه‌سازی نوجوانان از نتایج منفی و مخرب اعتیاد است که در ابعاد خانوادگی و اجتماعی خودش را نشان می‌دهد. اگر برنامه‌ها طوری باشد که آگاه شدن توسط خود دانش آموز انجام شود، و آنان با حضور معلمان اجازه یابند از ابعاد زندگی معتادین اطلاع یابند و فعالانه اطلاعات را در این زمینه کسب کنند، تاثیر برنامه پیشگیری بهتر است. ما رفتارهای اجتنابی را از دیگران یاد می‌گیریم دیگرانی که میتوانند الگو و مدل برای یادگیری این گونه رفتارها برای ما باشند. بنابراین می‌توان از افراد معتاد نام، که حاضر به بیان تجربه زندگی خویش و مشکلات و تلخی‌های بسیار حیات خود در جمع دانش‌آموزان هستند، به عنوان الگوهایی به منظور افزایش انگیزش دانش‌آموزان برای اجتناب و پیشگیری از اعتیاد استفاده کرد. این الگوها می‌توانند به عنوان دلیلی برای درگیر نشدن در مصرف مواد مورد استفاده قرار گیرند. دلیلی که لازمه انگیزه نوجوان برای اجتناب از مصرف مواد است.

مقایسه با افراد پایین‌تر از خود روشی برای عبرت‌آموزی است، یعنی آنچه در ادبیات ما تحت عنوان آموزش ادب از بی‌ادبان مطرح شده است. این نتایج بیانگر آن است که معلمان می‌توانند برای نوجوانان به عنوان موضوع‌های عبرت‌قرار گیرند. در ادیان الهی جهت هدایت انسانها، از مقوله مقایسه با پایین‌تر از خود در قالب عبرت‌آموزی استفاده‌های زیادی شده است. نمونه‌های آن آیات متعدد قرآن است که به سرگذشت و سرنوشت افراد و اقوام می‌پردازد که به انحراف کشیده شده و نتایج منفی اعمالشان باعث اضمحلال زندگی روانی اجتماعی آنان گردیده است. تا قبل از تحقیق لوک وود، بسیاری از روانشناسان مقاله مقایسه با پایین‌تر از خود را در جهت رضایتمندی هرچه بیشتر از خود بررسی کردند، که می‌تواند کاهش اضطراب و نوعی سکون و عدم تحرک را در فرد باعث شود. اما مقایسه با افراد پایین‌تر از خود با روح عبرت‌آموزی می‌تواند از درگیر شدن انسانها با بسیاری از مشکلات جلوگیری کند. (بعد پیشگیری)

برنامه مواجهه زنده با معتاد و خانواده او ضمن فراهم آوردن اطلاعات اساسی برای دانش‌آموزان، در جهت آموزش پیشگیری از اعتیاد می‌تواند منفی‌سازی نگرش دانش‌آموزان را در ابعاد مختلف در پی داشته باشد، ابعدی که جنبه عاطفی، شناختی، رفتاری نگرش را در بر می‌گیرد.

منابع فارسی

- دکتر حبیبی مجتبی، حاجی شیخی محسن، لوف هانیه (۱۳۹۴)، ارتباط بین سبک زندگی با سبک فرزندپروری پدران؛ نقش عامل اعتیاد پدر نوجوانان. مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، سال بیست و یکم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۴
- رضایی احمد، اسلامی بهروز، مهدی پور خراسانی ملیحه (۱۳۹۳) نقش خانواده در گرایش جوانان به اعتیاد در شهرستان ورامین، فصلنامه مطالعه جامعه شناختی جوانان سال پنجم، شماره پانزدهم، پاییز ۹۳-SID
- مظلومی اکرم، داوودی حسین، حیدری حسن، آسگری محمد (۱۳۹۸) پیش بینی آمادگی به اعتیاد بر اساس دارایی‌های تحولی نوجوانان، مجله تحقیقات علوم رفتاری ۱۳۹۸
- کیالها شقایق (۱۴۰۱)، اعتیاد در نوجوانان در نقش عملکرد خانواده، فصلنامه ایده های نوین روانشناسی دوره دوازدهم شماره ۱۶ سال ۱۴۰۱-SID
- محمدی غلامرضا (۱۳۹۵) نقش دینداری سبک های فرزندپروری و ناگویی هیجانی در آمادگی به اعتیاد نوجوانان، مجله طب انتظامی، دوره ۵، شماره ۳
- دکتر یونسی سیدجلال، دکتر محمدی محمدرضا، (۱۳۸۵) استفاده از رویکرد نشر اطلاعات در برنامه های پیشگیری از اعتیاد در میان نوجوانان، دوماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد سال سیزدهم دوره جدید شماره
- سلامی فروزش، حاتمی حمیدرضا، نوری ربابه (۱۳۹۷) الگوی ساختاری گرایش به مصرف مواد در نوجوانان بر مبنای فضای روانشناسی خانواده و پیشینه اعتیاد اعضای خانواده با میانجیگری گروه همسالان، فصلنامه علمی پژوهشی روانشناسی کاربردی دوره ۱۲ شماره ۲ تابستان ۱۳۹۷
- شهریاری شیرین، دکتر دستجردی رضا، حجت زاده نسیرین، کیخانی رضیه، رمضانی عباسعلی (۱۳۹۲) فصلنامه علمی پژوهشی سال پنجم شماره ۴ زمستان ۱۳۹۲
- فولادوند خدیجه، برجعلی احمد، حسین ثابت فریده، دلاور علی (۱۳۹۵) نقش افسردگی روابط خانواده و خودکارآمدی در پیش بینی آمادگی به اعتیاد در نوجوانان مجله دانشگاه علوم پزشکی قم دوره دهم شماره سوم خرداد ۹۵